

העמק דבר לפרשת וישב

פרק לז

פרק לז, א

א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

בארץ מגורי אביו. ביאר הפסוק על מה לא התנהג יעקב כדרכו לפנות הדרך לפני עשו אחיו. והרי ברכת הארץ עדיין לא הגיעה השעה עד אחר הגלות בארץ לא להם. אלא מפני שהיה ארץ מגורי אביו. ונתקדשה בתורה ועבודה מכבר. ואף על גב דבכל מקום שישב יעקב ובניו היו לעדה קדושה בקביעת הוראת התורה כמו שהיה אח"כ במצרים כמבואר בבראשית רבה פרשת ויגש (צה,ג). מכל מקום אינו דומה למקום מושרש כבר לקדושה. והרי אפילו לעניין קבורה איתא בכתובות (קיא,א) כמו דיפה בא"י יותר מכל הארצות כך יפה בבבל שהוא מקום תורה יותר מכל הארצות מכל שכן ישיבה בחיים ודאי טוב להיות במקום משורש לתורה ועבודה.

בארץ כנען. עוד טעם בשביל שהוא ארץ כנען. ויש בזה מצות ישוב א"י ומוכשרת יותר לטהרות הקודש יותר מכל הארצות.

והנה פירש הכתוב שישב בארץ מגורי אביו. ולא פירש שישב בחברון עיר מגורי אביו אלא שהתרחק עצמו משיבת העיר עצמה. וישב בפנות העיר סמוך לעמק חברון. והוא כדי להיות בדד כדרכו כמו שכתבתי לעיל ((לה,כז) ובכמה מקומות.

פרק לז, ב

ב אֵלֶּה תְּלֻדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן-שִׁבְעֵ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רָעָה אֶת-אָחִיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת-בְּנֵי בְלָהָה וְאֶת-בְּנֵי זְלֶפְחָה נְשֵׂי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת-דְּבָרָתָם רָעָה אֶל-אָבִיהֶם:

והוא נער. משמעות נער משרת כמה פעמים. והיינו דכתיב במלכים ב' ט' וילך הנער הנער הנביא. פירש הנער הראשון רך בשנים. והנער השני משרת הנביא. וכן ויהושע בן נון נער. משמעו שהיה מתנהג כתלמיד המשמש את רבו כמו שיבואר שם ופירש הכתוב כאן שהיה יוסף משמש אותם והם היו משמשים אותו וזהו לשון נער את בני וגו' משמשים זה לזה. משום הכי ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. שלא התנהגו עמו כראוי משום הכי שנאו המה אותו בני בלהה ובני זלפה. וכך כתב הרמב"ן ז"ל.

פרק לז, ג

ג וַיִּשְׂרָאֵל אֶהֱבֵא אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בְּנָיו כִּי-בֶן-זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֻנֹת פָּסִים:

וישראל אהב. לא כתיב ויעקב אהב ללמדנו שלא הייתה האהבה משום דברים גופניים ושמוש טוב אלא שראה בו ענינים רוחניים שראוי לאהבה וכתיב מכל בניו ולא מכל אחיו כמו בפסוק הסמוך. מלמדנו דמכל מקום לא מצד המעלה לחוד אהבו ביותר אלא מצד שמעלה יתירה של יוסף היה בטבע יעקב יותר משארי בניו אשר מטבע הבנים להשתוות לטבע אביהם כמו שאמרו ז"ל האב זוכה לבנו וכו' וכמליצת חז"ל ברא כרעא דאבוה [כמו שכתבתי להלן מ"ח י"ד בביאור מליצה זן] בזה היה יוסף מצויין. אבל בשארי מעלות אפשר שידע יעקב שיש אנשי מעלה בבניו יותר ממנו. והיינו דמבאר הכתוב **כי בן זקנים הוא לו.** שאוהב היה להשתמש ביוסף כמו זקן הבוחר באחד מבניו לשמשו ובוחר במי שטבעו דומה לו ביותר אף על גב שיש אנשי מעלה ממנו בבניו. והיינו משום מדת החסד ואהבת השלום שהיא מדתו של יעקב בהליכות עולם לו ובמדה זו היה יוסף מצויין מכל אחיו כמו שכתבתי לעיל ל"ג ז' ולהלן מ"ט כ"ד.

כתנת פסים. שהגיע עד פס ידו. או מצויין באריגה כמו פסים. וכן כתב הרמב"ן בפרשת תצוה על פסוק לכבוד ולתפארת שהוא כמו כתונת תשבץ והכי משמע בשבת (י, ב) עיי"ש בפירש רש"י. ולהלן בפסוק כ"ג יבואר עוד דכל אנשי מעלה לבשו כתנות אלא של יוסף היה מצויין.

פרק לז, ד

ד וַיֵּרָאוּ אֶחָיו כִּי-אֵתוּ אֹהֶב אֲבֵיהֶם מִכָּל-אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֹם:

ויראו אחיו. המה בני לאה שלא הביא דבתם רעה. אבל המה שנאוהו מפני הקנאה. שראו בדעתם כי אתו אהב אביהם מכל אחיו. שטעו בדמיונם וחשבו שלא משום אותה מעלה ביחוד שהיא שייך לבנים. אלא אהבו ביותר מכל אחיו אפילו לא היו בניו כלל חושב אביהם שהוא גדול מהם משום הכי באה הקנאה בלבם.

ולא יכלו לדברו לשלום. לא סבלו דברו עמם לשלום. דכסבורים היו שהוא שונא אותם גם כן אלא שמסתיר שנאתו וזה לא יכלו לסבול ומשמעות יכול הוא מדת סבלנות דפירוש כל הוא מדה המחזקת כמו אלפים בת יכיל. והמה לא היה מדתם בסבלנות גדול כל כך.

פרק לז, ה

ה וַיִּחְלַם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיֹּסְפוּ עוֹד שְׁנֹא אֹתוֹ:

ויגד לאחיו ויוסיפו עוד. עוד לא הגיע הפסוק לספור החלום ופתרונו אלא על הגדת החלום שלו הוסיפו שנאה יהיה איזה חלום שיהיה באשר ידוע שאין להגיד חלום אלא לאוהב כדאיתא פרק הרואה. והוא בא להגיד להם חלומם ומראה בזה שחושב אותם לאוהביו. וזה אינו אלא צביעות וחנופה שאינו מתקבל על דעת נקיה. אבל מכל מקום נענו לו עד שהגיע.

פרק לז, ו

ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ-נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי:

ויאמר אליהם שמעו נא וגו'. פייסם והפציר בם שישמעו חלומו ולא עלה בדעתם שיהיה דבר שנוגע להם ושמעו.

פרק לז, ז

ז והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם-נצבה והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי:

בתוך השדה. בשדה מיבעי אבל בתוך משמע באמצע, כמו לעיל ועץ החיים בתוך הגן תרגם אונקלוס במציעת גינתא. והפתרון על זה שכל העולם נמשל לשדה ומרכז הישוב הוא קוטב האמצעי ועיקר הישוב שהכל פונים לשם היה בימים ההם במצרים. **והנה תסבינה אלמתיכם.** והנה בפני עצמו כמראה שלא ברגע אחד ראה זה אחר זה אלא אחר שראה אלמתו קמה ונצבה איזה משך ראה עוד אשר תסבינו וגו. וענין תסבינה ולא השתחואה לחוד מראה שמשתדלים בעצמם למצוא חן בעיניו ולהשתחוות לו ועיין מה שכתבתי להלן מ"ג כ"ו שנתקיים הפתרון גם בזה.

פרק לז, ח

ח ויאמרו לו אֲחִיו תְּמַלֵּךְ עֲלֵינוּ אִם-מְשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל-חֲלֻמֹתָיו וְעַל-דְּבָרָיו:

המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו. ידוע שמלוכה הוא ברצון ובכבוד וממשלה הוא בעל כורחם כמו שכתב הראב"ע. והנה יוכל להיות שלבסוף יגבר עליהם וימשול בם. אבל לא ציירו היאך יגיע שיקבלו מלכות שלו ברצון. וכי הוא חכם מהם, וזהו מאמרם המלך וגו' אם משול. אם יגיע שתמשול בנו אבל המלך תמלוך עלינו. וזהו מפני שראו במאמר והנה תסבינה אלמתיכם ענין מלוכה שיכירו בכבודו כי ראוי הוא לכך.

על חלמתינו. שחשדוהו שמהרהר ביום שהוא נכבד וחכם מהם. והרהורו עולה על משכבו על כן שנאוהו על החלום.

ועל דבריו. על שמצא לב להגיד להם החלום. אמנם לא קנאו בו עתה אחרי שהאמינו שאינו חלום צודק ורק הרהור שלו הוא.

פרק לז, ט

ט ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו לאֲחִיו ויאמר הִנֵּה חֲלֻמֹתַי חֲלוּם עוֹד וְהִנֵּה הִשְׁמַשׁ וְהִזְרַח וְאֶחָד עֶשֶׂר פּוֹכְבִים מְשִׁתְּחָוִים לִי:

ויאמר. לא ביקש שישמעו כי לא היו מתרצים אבל בהיותם עומדים קרוב לאביהם אמר הנה וגו'. והם לא השיבוהו מאומה וכל חלמא דלא מיפתר כאיגרתא דלא מיקריא כדאיתא בפרק הרואה אבל.

פרק לז, י

י וַיִּסְפֹּר אֶל-אָבִיו וְאֶל-אָחִיו וַיִּגְעַר-בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוּם הַזֶּה אֲשֶׁר חִלְמָתְךָ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאָחִיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה:
ויספר אל אביו. חזר וסיפר במעמד כולם ואביו פתר לו.

פרק לז, יא

יא וַיִּקְנְאוּ-בּוֹ אָחִיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת-הַדְּבָר:
ויקנאו בו. הבינו שזה לא אפשר שהרהר ביום שאביו יראה בטוב להמליכו עליו מפני חכמתו, ועל כן חלום צודק הוא. וגם כי הגיע החלום לפתרון כזה.
ואביו שמר את הדבר. לא היה רע בעיניו כל כך דבכל אדם מתקנא חוץ מבנו וע"ע מה שכתבתי להלן מ"ו כ"ט.

פרק לז, יב

יב וַיֵּלְכוּ אָחִיו לְרַעוּת אֶת-צֹאן אֲבִיהֶם בְּשֹׁכֶם:
את צאן אביהם. מה היה פסוק חסר אלו היה כתוב את הצאן. כמו לעיל ב' את אחיו בצאן. אלא בא ללמדנו דעבירה גוררת עבירה שרעו את עצמם בצאן אביהם ולא היה להם רשות על זה והגיעו לגדולה מזו.

(הרחב דבר: ואת צאן. נקוד על את. מלמד שהלכו לרעות את עצמן רש"י בשם מדרש. (ב"ר פד, יג) והוא תמוה מה השמיענו הכתוב בזה הרמז. והלא לפי הנראה אין בזה עניין שבח ולא גנאי כל כך אפילו הלכו לרעות את עצמן בצאן היינו לאכול מהם. אבל באמת יש בזה עניין. ונקדים הא דאיתא בחולין (ד, ב) ד"ה אין הסתה אלא באכילה ושתייה ומקשה והכתיב ותסיתני בו לבלעו חנם ומשני למעלה שאני. ופירש"י למעלה שאין שם אכילה ושתייה. וקשה לי הרי גם המקשן ידע מזה. ומשום הכי הקשה על הכלל. ומה זה משני. אלא הכי פירושו, דעיקר זה הכלל אין הסתה אלא באכילה ושתייה הוא משום דהסתה לא נאמר אלא על פתוי לדבר שאינו הגון ואין דעת המתפתה נותן לזה עד שמסיתו ע"י אכילה ושתייה שמשכר ומבלבל דעתו הצלולה ומתפתה ביינו לעשות מעשה זר מעשהו ומקשה והכתיב ותסיתני בו ומשני למעלה שאני שלא היה נענש איוב חנם והקב"ה אל אמונה ואין עול וכל דבר הסתה לא היה אלא לפנים כמלכותא דארעא. והנה למדנו מזה דלעשות עניין שאינו ראוי לאדם גדול נדרש לאכילה ושתייה וע"ע מה שכתבתי בספר במדבר כ"ב מ' שכך היה בבלעם ובלק.

מעתה שבטי יה שדנו משפט יוסף למיתה היה בלי ספק עפ"י חקירה ומשפט צדק בעיניהם וכאשר יבואר לפנינו פסוק י"ח. אבל מכל מקום לא מצאו בצדקתם לב לעשות דבר רצח בידם אם לא באכילה ושתייה שהלכו לרעות את עצמם. והקב"ה בהשגחתו להסב הדבר התעה אותם לילך באותו יום לרעות את עצמם, ומשום הכי בבוא יוסף לידם עשו דבר זר לפי כבודם

וצדקתם, והרי זה דומה לאיזה חבורת אנשים שהוחלט בדעתם להרוג איש. אם משיגים איזה אדם פשוט ורע מעללים מצוים אותו לעשות הרצח ואינם צריכים ליעצוהו איך לעשות. מה שאין כן אם אין משיגים איש כזה בעל כורחם מצוים על אדם כשר לעשות כך ונדרשים לעצה להאכילו ולשכרו עד שימצא לב לעשות רע. ומזה למדנו כח שבטי בצדקתם שבכל קנאתם וכעסם לא הגיעו לידי מעשה זה שעשו ליוסף, אם לא שאינה ה' לידם מקרה שעלה בדעתם לרעות את עצמם וע"י זה ניסותו ותעו ונתפתו, ועל זה נאמר למה תתענו ה' וגו', וכמו שכתבתי לעיל (לד,כה) בהרחב דבר).

פרק לז, יג

יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל-יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחָיִךְ רַעִים בְּשָׁכְמְךָ לָכֵה וְאֶשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הַנְּנִי: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל. לא כתיב יעקב להגיד כי ברעיון נשגב הגיע לידי כך לשלוח את בנו למקום סכנה וכאשר יבואר.

הלוא אחיך. תיבת הלוא מיותר ללמד שסיבת השילוח הוא משום ששמע שרועים בשכם. ששם מקום סכנה רבוצה ממעשה שכם על כן פחד ורגז לבבו לדעת מהם וכן כתב רשב"ם. **ואמר לכה ואשלחך אליהם.** תיבת לכה אינו מדויק לך מיבעי. וכבר נמצא עוד בתורה לכה ואשלחך אל פרעה. ודרשו ברבה ויקרא פ"א (א,ה) ובירושלמי סוכה פ"ד ה"ג אם אין אתה הולך לא ילך אחר. ועיין ס' במדבר י' כ"ט. וכזה יש לנו לפרש כאן דיעקב אבינו אם רצה לדעת שלום בניו וכי לא היה לו עבד לשלוח אלא ירא מפני הסכנה גם על העבד. אבל על יוסף היה בטוח על צדקתו שלא יפגע בו אדם רע.

(הרחב דבר: ולהסביר יותר יש להקדים הא דאיתא בזוהר הק' בפרשה זו דראובן אמר להשליך את יוסף בבור מלא נחשים ועקרבים ולא ירא שיהרגוהו שהיה בטוח על זכותו. והא שהיה ירא מן האחים היינו משום דבחירה שבאדם הוא למעלה מהשגחה העליונה. ויש לי ראייה מפורשת לזה מדכתיב בדניאל ו,יח בשעה שהשליכו דריוש בגוב אריות ותתמא מלכא בעזקתיה כדי דלא תשני צבו בדניאל, פירש, היה בטוח שלא יגעו בו אריות שאינם בעלי בחירה. אבל ירא דלא תשני רצון בדניאל. ואמנם חלילה לומר שאין ביד ההשגחה העליונה לשמור גם מבחירת האדם. אלא כך יש לנו לומר, דלזה בעינן זכות יותר, והיינו שיהא טוב גם בין אדם לחברו ויהיה צדיק וטוב לו בשביל שהוא צדיק גמור, כמו שכתבתי לעיל ריש פרשת נח (ו,ט) ב'הרחב דבר'. [ועפ"ז הטעם נשמר יעקב מבחירה הרעה של לבן. וכמו שכתבתי פרשת ויצא ל"א כ"א]. והנה יעקב ידע בכל בניו שהמה צדיקים אבל ירא שהמה אינם בעלי גמילות חסדים כל כך בזה שהוציא יוסף דבה רעה. ובזה שראה ששונאים את יוסף מקנאה. וכל זה חסרון במדת גמילות חסדים הוא. על כן ירא שלא יפגעו בהם רעת בני האדם. מה שאין כן יוסף שהיה באמת בעל גמילות חסדים להפליא כמבואר להלן מדת יוסף וגם ראה

יעקב זאת שהוא אוהב את אחיו. אף על גב שהמה שונאים אותו, על כן חשב שמשפט שאין לו לירא עליו. כך היה עלה על דעתו הגדולה של ישראל ועיין להלן ל"ג).

פרק לז, יג

יג ויאמר ישׂראל אל-יוסף הלא אחיך רעים בשׂכם לכה ואשׂלחך אליהם ויאמר לו הנני:
ויאמר לו הנני. כבר ביארנו בפרשת העקדה (כב,א) שזה הלשון מורה על דבר גדול והתבונן גם הוא שדרך מסוכן הוא לפניו אבל הוא בצדקתו ובתומו הלך ויאמר הנני וכפירוש רש"י.

פרק לז, טו

טו וימצאהו איש והנה תעה בשׂדה וישׂאלהו האיש לאמר מה-תבקש:
וימצאהו איש. אם נחשוב שהיה איש מוזר ליוסף אינו מובן מה שאמר אליו **את אחי**. ומאין לו לדעת מי הוא ומי המה אחיו. וגם מה השאלה הגידה נא לי איפה הם רעים. מאין לו לדעת. אלא אחת משתי אלה, או שהיה איש ידוע להם בחשיבות, או הכיר בו שהוא מלאך או נביא שידע כל מה שעם אחיו. ובאמת היה ראוי לכתוב וימצא איש, שהרי יוסף היה ההולך בדד ומחפש ומצא ולא האיש ההולך לדרכו. אלא בא ללמד שהיה שליח מן השמים לפגוע ביוסף ולהביאו לידי כך, והלך האיש וימצאהו באותו מקום.

פרק לז, יז

יז ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אמרים גלכה דתינה וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתו:

נסעו מזה כי שמעתי. תיבת כי מוזרה כאן. ושמעתי אומרים מיבעי לכתוב. כי אין זה טעם על הנסיעה. אלא בעל כורחנו הראה לו בדברו כונה שניה מזה, וכפי הדרש נסעו מזה. ממה שאתה אומר את אחי. לא כן בדעתם, כי שמעתי אומרים וגו' כפירוש רש"י. והנה היה לו ליוסף מקודם להתבונן, אבל כך גזרה ההשגחה שלא התבונן כלל. ולהביא לעניין הנרצה. והנה יש להתבונן דלפי הפשט מבואר שנמכר יוסף בדותן ולא בשכם, והלא ברבה מבואר דמשום הכי קברו את עצמות יוסף בשכם משום שגנבו אותו בשכם וצריך לומר דהבור שהטילהו לשם היה בין שכם ובין דותן, והוא קרוב לשכם ובתחומה. אבל לפי הכונה הנעלמת במשמעות דתינה מבואר דהלכו סביבות שכם ושם נמכר יוסף.

פרק לז, יח

יח ויִראוּ אֶתֹּךְ וּבְטָרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ:
ויתנכלו אותו להמיתו. יפה פירש הספורנו שנתמלאו נכלים באשר חשבו כי גם הוא מלא נכלים עליהם. אבל בפירוש להמיתו נדחק מאד. והנראה שהכי פירושו שכל כך חשדו את יוסף בנכלים עד שראו בצדק כי ראוי הוא להמיתו.

פרק לז, יט

יט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו הִנֵּה בַעַל הַחֲלֹמוֹת הִלְזָה בָּא:

החלמות הלזה. משמעות הלזה הוא מאוים ומצוין, כמו שכתבתי לעיל כ"ד ס"ה בשם ב"ר. פירש האיש החולם חלומות נוראים כאלה.

פרק לז, כ

כ וַעֲתָה לָכֵן וְנַהַרְגֶהוּ וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמְרָנוּ חַיָּה רַעָה אֲכָלְתָּהוּ וְנִרְאָה מֵה-יְהוָה תִּלְמָתָיו:

ונראה מה יהיו חלומותיו. עיין פירש רש"י בשם המדרש. ואין הכונה שלא אמרו האחים דברים אלו כלל אלא רוח הקודש הופיע. דאי אפשר לומר כן דממה נפשך אם שמעו האחים הבת קול וכי שוטים היו להלוך נגד דעת עליון. ואם לא שמעו מה זה מודיענו הפסוק והרי כבר ידענו שהחלומות היו צודקים וכעין נבואה. אלא אין הפסוק יוצא מידי פשוטו. שיצאו הדברים מן האחים אבל לא מדעתם והרי זה כדאיתא בבראשית רבה פרשת תולדת שלשה דברים המה ברשותו של אדם ושלשה אינו ברשותו של אדם. הפה וידיים ורגלים ברשותו של אדם כו' וכשאר אדם זוכה ניטלין ממנו נעשין שלא ברשותו כך יצא מפיהם דברים שמראין להם לראות מה יהיו חלומותיו, והרי זה כמו בת קול. אבל המה לא שמו לב לדבר. וכך גזרה ההשגחה להשיב חכמתם אחור מבלי הבין מה שמדברים. אמנם בא הכתוב ללמדנו דעת שיש לאדם לשים לב על מוצא שפתיו שלא ברצונו ודעתו.

פרק לז, כא

כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נִכְנָו נַפְשׁ:

ויאמר לא נכנו נפש. לא כתיב ויאמר אליהם כמו בקרא הסמוך, אלא מתחלה בא ראובן בקול רעש גדול ומדבר אל עצמו היו לא תהיה לא נכנו נפש, ואחר שהבינו שלא יוכלו להלוך נגד רוחו ודעתו של ראובן הוסיף לדבר אליהם בנחת והסביר להם מדוע בא בחזקה נגדם.

פרק לז, כב

כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אֶל-תִּשְׁפְּכוּ-דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל-הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וְיָד אֶל-תִּשְׁלְחוּ-בוֹ לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לְהַשִּׁיבוֹ אֶל-אָבִיו:

אל תשפכו דם. אזהרת ה' שבא בפירוש שופך דם האדם וגו' קשה לעבור מאזהרה הנלמדת מן הדין ומשום הכי קיי"ל במו"ק פ"ג באושא התקינו אב"ד שסרח אין מנדין אותו היינו משום דכתיב בפירש ונשיא בעמך לא תאור וכן הרבה ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא י"ג מ"ה ובכמה מקומות שהעונש בידי שמים גם כן חמור יותר על כן אמר אל תשפכו דם אפילו אם הוא חייב אלא השליכו אותו אל הבור וימות תחתיו ברעב ובחוסר כל. **הזה אשר במדבר.**

שלא ישמע קולו בעיר וימשכו אותו. אמנם הוא כוון בזה להרחיק המקום ממקום מושבם ויוכל אח"כ להשיבו אל אביו בלי ידיעתם. **ויד את תשלחו בו.** אחר שתשליכוהו הבורה שוב אל תשלחו בו יד להכותו וכדומה ולא לעשות בו תרי דיני.

למען וגו'. כדי להבין פסוק כ"ט הקדים הכתוב שלא כוון ראובן שימות תחתיו, אלא מתחלה השכיל להרחיקו מהם. והיינו להציל אותו מידם ואח"כ **להשיבו אל אביו.** דבאמת היה בדעת ראובן שלא להאשים את יוסף על חלומותיו ועל דבריו שנראה שאינם מהוגנים וכמו שאמר ראובן להאחים אח"כ הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ופירושו **שכל זה** אינו אלא מעשה ילדות, וכן קרא אותו בזה הלשון הילד איננו, אבל לא היה יכול ראובן להוציא מלבבם האשם, על כן הפיס דעתם בדברים הללו.

פרק לז פסוק כג

כג וְהִי כַּאֲשֶׁר-בָּא יוֹסֵף אֶל-אָחִיו וַיִּפְשְׁטוּ אֶת-יוֹסֵף אֶת-כְּתֹנֶתוֹ אֶת-כְּתֹנֶת הַפְּסִים אֲשֶׁר עָלָיו: את כתנתו את כתנת הפסים. פירש רש"י את כתנתו זה חלוק והוא ממ"ר וצריך לומר שהיה לבוש על בשרו שתי כתנות דזה ודאי אי אפשר לומר שהציגוהו ערום וכך נמכר אלא כמו שכתבתי. אבל לפי פשוטו היינו כתנתו היינו כתנת הפסים והכי מוכח מלשון הפסוק ל"א ול"ב והא דכתיב פעמים הוא משום שהיה בזה שהפשיטוהו החלוק שני טעמים, דבאמת היה הנהוג לכל אנשי המעלה ללבוש כתנות על בגדיהם כמו שהיה אח"כ כהני ה' אפילו שלא בשעת עבודה לובשים מעיל. ומשמאל כתיב ומעיל קטון תעשה לו אמו. וכל האחים לבשו כך אך של יוסף היה כתנות פסים חשוב ומצויר באריגתו כמו שכתב הרמב"ן סוף פרשת תצוה. והנה הנהוג היה כשהיה איש המעלה אשם והגיע לעונש גופו. אזי מסירים תחלה ממנו את המעלה שלו, וכענין דאיתא בירושלמי הוריות פ"ג נשיא שחטא מעבירין אותו ואח"כ מלקין אותו על כן כשבאו להעניש את יוסף הסירו מעליו את כתנתו אפילו אם לא הייתה של פסים. ועוד טעם אחר את כתנות הפסים. טעם מיוחד שהיה כתנות הפסים ורעה עינם לראות הכתנות עליו וגם כי נדרש היה להביאה לאביהם כמו שיבואר בפסוק ל"ב.

פרק לז, כד

כד וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלְכֵהוּ אֶתוֹ הַבְּרֶה וְהַבּוֹר רַק אֵין בוּ מַיִם:

והבור רק. בלי אבנים שלא יוטל ויהא נפצע ראשו.

אין בו מים. השגיחו שלא יהיה נטבע במים שיהא כאלו הרגוהו בידים.

פרק לז, כה

כה וַיֵּשְׁבוּ לְאֶכְל-לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אַרְחַת יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגְּלָעַד וּגְמַלְיָהִם נִשְׂאִים נְכֹאת וְצָרִי וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָמָה:

וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו. מספר הכתוב בשבחם של שבטי יה שגם בכל חמתם ופעולתם לרעה ליוסף מכל מקום לא יכלו לישב במנוחה מרוב התפעלות על המקרה שבא לידם ועל החמלה שהרי בכה והתחנן להם כמבואר להלן מ"ב **כי אם**. על כן גם בשעה שישבו לאכול וידוע ששיבתם הייתה על הארץ כמנהג המדינה וא"כ **אי אפשר** לראות מרחוק. אבל המה נשאו עיניהם וראו מרחוק. והיינו משום שעמדו בתוך האכילה כמשתאה לראות דבר מה יסכן להם לאותו מעשה.

אורחת ישמעאלים באה מגלעד. צפונית מזרחית של א".

להוריד מצרימה. הוא מערבית דרומית לא".

נכאת וצרי ולט. המשאות קטנות כדרך נושאי סמני רפואות. והיה אפשר להרכיב את האדם על הגמלים והיה זה טובה ליוסף שמעדו רגליו מרוב צער ולא יכול לילך.

פרק לז, כו

כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אֶחָיו מֶה-בָּצַע כִּי נִהְרַג אֶת-אֶחָיו וְכָסִינוּ אֶת-דָּמוֹ:

מה בצע. בסנהדרין (ו,ב) איתא כמו שכתבתי ובוצע ברך נאץ ה' זה יהודה שאמר מה בצע. מבואר דפירשו חז"ל מה בצע. מה פשרה היא זו שאמר ראובן. ובצע הוא לשון ביצוע הדין, וכמו בצע אמרתו. ואמר, שאין זה פשרה שלא לשפוך דם בידיים אלא להשליכו אל הבור וימות תחתיו. סוף סוף אנו הורגים אותו. אלא וכסינו את דמו. שאם היינו הורגים אותו בידיים היה דמו נשפך לארץ ועתה כסינו את דמו אין זו פשרה אלא כך יש לעשות הפשרה.

פרק לז, כז

כז לָכוּ וְנִמְכַרְנוּ לְיִשְׁמַעְאֵלִים וְיִדְנוּ אֶל-תְּהֵי-בוּ כִּי-אֶחָיו בְּשָׂרְנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו:

ונמכרנו לישמעאלים. והמה אם יכוהו כדרך אדון המכה ורודה בעבדו.

וידנו אל תהי בו. לא אנחנו המכים אותו.

כי אחינו בשרנו הוא. אח מן האב נקרא סתם אח. ואח מן האם נקרא בשר. משום דבשר הוולד מכח האם בא כדאיתא ספ"ג דנדה. ומשום הכי אהבה לאח מן האם רבה מן אח מן האב כדכתיב תהלים תשב באחך תדבר בבן אמך תתן דופי ופירש ברבה **פרשת** תצא אם תדבר באח מן האב סופך שגם בבן אמך תתן דופי. אף על גב שהוא נגד הטבע ותכונת בני אדם. ואמר יהודה אשר יוסף גם אחינו מן האב גם בשרנו מן האם, שהרי רחל ולאה אחיות הן. וא"כ בשרם גם מן האם על כן אין לנו לצערו בידיים.

(הרחב דבר: והנה בגמרא סנהדרין (ו,ב) אמרו שגם זה הפשר שאמר יהודה מיקרי מנאץ ה'. ויש להבין איך הוא מכונה מנאץ ה'. והלא אינו אלא דבר עולה וגניבת נפש ומכרו. והנראה דבאמת אין זה פשרה כלל. וכדאיתא בבבא בתרא ד"ח ב'. דשבי קשה מחרב ומרעב דכולהו איתנהו בי' והוכיחו מלשון המקרא בירמיה ט"ו דכתיב בשבי ישראל אשר למות למות ואשר

לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי וכל המאוחר בפסוק קשה מחברו, וא"כ לא הועיל יהודה כלום. אבל זה אינו אלא בישראל שנשבה ביד גוים, מה שאין כן בגוי שנשבה שנוהג מנהג שוביו, ומשום הכי כתיב בירמיה מ"ג, יא בשבי מצרים ביד נ"נ אשר למות למות אשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב.

וא"כ שראה יהודה דשבי נוח ליוסף מחרב הרי זה כמייעצו לנהוג מנהג שוביו ולעבוד על זה והרי זה מנאץ ה'. ולכן גם המברך את יהודה הוא מנאץ ה').
וישמעו אחיו. התבוננו כי כן דבר יהודה. וכך כתב רש"י ותרגם אונקלוס.

פרק לז, כח

כח וַיַּעֲבְרוּ אֲנָשִׁים מְדִינִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת-יוֹסֵף מִן-הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת-יוֹסֵף לְיִשְׁמָעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת-יוֹסֵף מִצְרָיִמָּה:

אנשים מדינים סחרים. שהלכו במדבר עם אותה אורחת ישמעאלים והגמלים שהרי אי אפשר לילך במדבר בלי אורחה גדולה והמה הלכו רגלי ומשום הכי לא ראו מרחוק את הגמלים הגבוהים. והמה המדינים שהלכו רגלי נטו מן הדרך לקול יוסף או שלבבם דפק להם להסתכל בזה הבור.

וימשכו. המדינים. והאחים שראו שמחו בזה כי נעשו רצונם בלי אמצעות עצמם ואלו לא דבר יהודה כך לא היו מניחים למשוך ולמכור אלא הניחוהו בבור עד שימות, אבל משהחלט אצלם לעשות כן היה להם לנחת כשנעשה ע"י המדינים. והיינו דאיתא בבראשית רבה פ' פ"ד שנגנב יוסף שתי פעמים. היינו האחים גנבוהו מאביהם. והמדינים מן האחים. ומכל מקום אמר יוסף כשנתודע לאחיו כי מכרתם אותי הנה. משום שהמה גרמו לדבר וידעו מעשה המדינים ולא מיחו עליהם. הרי זה כמו שעשו המה. וכן פירש הרשב"ם.
ויביאו. הישמעאלים.

פרק לז, כט

כט וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל-הַבּוֹר וַהֲנִה אֵין-יוֹסֵף בְּבוֹר וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו:

וישב ראובן אל הבור. למשוך את יוסף בחשאי להשיבו אל אביו והיה שעה מוכשרת לכך [ומה שלא היה באותה שעה שמכרוהו עיין פירש רש"י. וע"ע מה שכתבתי בספר במדבר י' י"ח שכך היה דרכו להתבודד] בשעה שהיו כולם רחוקים מאותו מקום.
והנה אין יוסף בבור. וכסבור שנהרג.

פרק לז, ל

ל וַיֵּשֶׁב אֶל-אֶחָיו וַיֹּאמֶר הִילֵד אֵינְנוּ וְאָנִי אֲנִי אֶנִּי-בָא:

והילד איננו. עתה שב אל דברו לומר שהוא אינו אלא ילד. ואינו חייב עונש כלל.

ואני. שעל פי דברי נשלך לבור ונאבד, ואלו לא נשלך לבור הרי לא יהיה מניח להרגו ולמכרו בשום אופן, אבל עתה שעל פי עצתי יצאה קלקלה זו.
אנה אני בא. לאיזה מקום אהיה גולה כדין הורג בשוגג. וכמו שכבר אמר ה' לקין על שהרג בשוגג נע ונד תהיה בארץ עי"ש.

פרק לז, לא

לא ויקחו את-כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים ויטבלו את-הפתנת בדם:

ויקחו את כתנת יוסף וישחטו וגו'. לפי הספור היה ראוי לכתוב וישחטו שעיר עזים ויקחו את כתנת יוסף ויטבלוה בדם. אלא הכתוב מלמד שאינו מדבר בלקיחה מה שברשותם כדי להטבילה מיד סמוך ללקיחה אלא בשביל שהייתה הכתונת מושלכת בארץ במקום שהפשיטו אותה מעליו ולא רצו להשתמש בה כלל למען לא תהיה להם למזכיר עון או צער עתה ראו בעצה והלכו ולקחו את הכתונת קודם ששחטו השעיר שאם ישחטו תחלה ואח"כ ילכו ליקח הלא בין כה וכה יבלע הדם בארץ, משום הכי לקחו תחלה את הכתונת ואח"כ וישחטו שעיר עזים וגו'. ומשום הכי לא כתיב כאן לשון הפסים דאפילו לא היה של פסים לא השתמשו בו תחלה.

פרק לז, לב

לב וישלחו את-כתנת הפסים ויביאו אל-אביהם ויאמרו זאת מצאנו הכר-נא הפתנת בנד הוא אם-לא:

וישלחו. כפירש הספורנו שחתכו אותה בשלח כדי שתתראה שזאבים וכדומה חתכו בשיניהם.

את כתנת הפסים. בשביל שהייתה של פסים עשו כן דבזה יכירה אביהם וכך כתב הרמב"ן.

פרק לז, לג

לג ויפירה ויאמר פתנת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף:

טרף טרף יוסף. חזר ואמר כמתמיה על זה, שהרי הוא שיער שיוסף בטוח להנצל אפילו מאנשים רעים, ומכל שכן מטריפת חיות שאינם בעלי בחירה כמו שכתבתי לעיל י"ג. והנה לא לבד מאנשים נטרף אפילו מחיה רעה נטרף יוסף, משום הכי אמר שתי פעמים טרף טרף. ומשום הכי מזכירו בשמו.

פרק לז, לד

לד ויקרע יעקב שמלתיו וישם שק במתניו ויתאבל על-בנו ימים רבים:

שמלתיו. כבר נתבאר כ"פ שהמה בגדי כבוד. וקרע יעקב כל בגדי כבוד שהיה לו וכדאיתא. כיוצא בזה במו"ק (כד, א) דר' יוחנן קרע על ר"ח תליסר מני, היינו אפילו לא היה לובשם אז.

וכך עשה יעקב. אבל ראובן שהיה בשדה לא היו שמלותיו בידו משום הכי לא קרע אלא בגדיו שהיה לבוש אז.

פרק לז, לה

לה וַיִּקְמוּ כָל-בְּנָיו וְכָל-בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי-אֶרֶד אֶל-בְּנֵי אָבִל שְׂאֵלָה וַיִּבְכֶּן אֹתוֹ אָבִיו:

וכל בנותיו. עיין מה שכתבתי להלן מ"ו ז' בזה.

כי ארד אל בני אבל. כדבר דוד המלך על הילד אני הולך אליו. כך אמר יעקב כי ארד אל בני במותי באבלותי לקבר.

ויבך אתו אביו. היה ראוי לכתוב תחלה ויבך. אלא בא ללמדנו שלא נהג בכי ג' ימים אלא בכה אותו **כל זה** שהיה אבל עליו.

פרק לז, לו

לו וְהַמְדַנִּים מְכָרוּ אֹתוֹ אֶל-מִצְרַיִם לְפוֹטִיפָר סָרִיס פְּרֹעֶה שֵׁר הַטַּבָּחִים:

והמדנים. המה סרסרים שהיה בזה העסק של עבדים שנדרש לאנשי ריב ומדון.

אל מצרים. במצרים מיבעי אלא כדאיתא ברבא (פד, כב) לדימוסאי של מדינה, שכך היה הנהוג דמי שבא למכור עבד וקשה עליו להמתין עד שיזדמן קונה לזה, היה עסק המדינה שקנוהו עד שיעמידו ל שוק המקח כמה פעמים עד שיהיה נמכר. ופוטופר היה ממונה על זה העסק. ועיין להלן ל"ט א'.

פרק לח

פרק לח, א

א וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֵּרֵד יְהוּדָה מֵאֵת אָחִיו וַיֵּט עַד-אִישׁ עֲדָלְמִי וַשְּׁמוֹ חִיָּה:

ויהי בעת ההיא. יבואר שהעת גרם לעניין הבא לפנינו. ופירש רש"י שהורידוהו מגדולתו. ולפי זה לא שייך סמיכות הפרשה אלא למה שכתבתי וירד יהודה. ולא לכל העניין. אבל ברבא איתא בטרם תחיל ילדה (ישע' סוז). קודם שנולד משעבד הראשון נולד גואל האחרון, ויהי בעת ההיא מה כתיב למעלה מן העניין והמדנים מכרו אותו אל מצרים הרי מבואר סמיכות כל העניין.

(הרחב דבר: אבל עדיין לא נתבאר במה רשום בלידת פרץ התנוצצות משיח יותר מיהודה בעצמו שממנו יצא לדור אחרון מלך המשיח. ומתחלה יש לומר דבמה שפרץ נולד בפריצת

דרך הטבע ניכר היה שזרעו יצא זרע מלוכה שפורץ לעשות לו דרך, וכדאיתא ביבמות (עו,ב) אי מפרץ אתי כו' ועדיין לא נתברר בזה שיצא ממנו גואל האחרון שהוא מלך המשיח. אלא יש להוסיף דכמו שהראה פרץ בלידתו שפרץ דרך בני אדם. כך הראה שפרץ טבע האומה הישראלית ברוחניות שהרי הכלל ידוע דבני זנות אין לקוות שיהיו בנים מהוגנים שהרי אפילו בני פרוצה ובני גרושת הלב הוויין בנים פושעים, כדאיתא בנדרים ספ"ב (כ,ב) מכל שכן בני בעילת זנות. וכשראו ישראל אשר תאמי צביה פרץ זרח היו אנשי מעלה שאין למעלה מהם, מזה הבינו שמהם יצא מלך המשיח שיפרוץ דרך ברוחניות כדכתיב והריוח ביראת ה' (ישע' יא,ג) ועוד הרבה, עד שאמר בלעם עליו וקרקר כל בני שת. וביארנו במקומו שיבער אמונת בני שת והיינו והאלילים כליל יחלוף (ישע' ב, יח).

ועל זה הכונה אמרו הזקנים לבעז ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה. באשר היה לבעז לחשוב שלא יראה מרות זרע הגון באשרי איננה מיוחסת וראוי' אליו, וכדאיתא בקידושין ד"ע, א הנושא אשה שאינה הוגנת לו הוויין לו בנים שאינם מהוגנים שנאמר כי בנים זרים ילדו (הוש' ה,ז)

משום הכי אמרו ויהי ביתך כבית פרץ שהיה גם כן שלא כפי הכלל באומה הישראלית. ועתה בא ספור כל העניין איך שהייתה השגחה פרטית מסבב שיהא נולד פרץ דוקא בזה האופן ובזה היה רשום התנוצצות המשיח הגואל האחרון).

ויט עד איש עדלמי ושמו חירה. כל עניין חירה שבפרשה לא נודע לאיזה עניין נזכר, כי גם שליחות הגדי לתמר (פסוק כ) מה לנו לדעת מי הוא השליח. אלא בא ללמדנו, דכשם שבעת שהתנוצצה לידת משיח היה זה ע"י סרסרות אדם גדול ונכבד עד שיהודה התרועע עמו, כך יהיה לאחר זמן, כי בבנין ביהמ"ק ע"י שלמה הזדקק לחירם מלך צור, ובימי המשיח כתיב והיו מלכים אומניך (ישע' מט,כג).

פרק לח, ב

ב וַיְרֵא-שָׁם יְהוָה בַּת-אִישׁ כְּנַעֲנִי וְשָׁמוּ שׁוּעַ וַיִּקְחָהּ וַיָּבֵא אֶלְיָהּ:

איש כנעני. לא הייתה חשובה כל כך שתהא נקראת בשם. אבל אביה היה אדם חשוב וכדאיתא ברבה שוע בוצינא דאתריה פירש נר של עירו. וזה הייתה הסיבה לעניין הפרשה כאשר יבא.

ויקחה. בקידושין כדרך אדם חשוב ויבא אליה.

פרק לח, ה

ה וַתִּסָּף עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְּכֹזֵיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ:

והיה בכדיב. כפירוש רש"י בשם המדרש פסקת. והכונה שבשעת לידה הכירה המילדת שלא תלד עוד יען שראתה קלקול באם שלה ומשום הכי נקרא הולדה זו כזיב שהוא פסקת מלהוליד וזה נוגע לספור כאשר יבא.

פרק לח, ו

(ו) ויקח יהודה וגו'. הן לא היה ער אז כי אם בן שמונה שנים וכדאיתא בסנהדרין פרק בן סורר ורק משום שיהודה נתאוה להרבות זרעו והוא לא היה יכול לקחת אשה אחרת משום שאשתו הייתה בת שוע ואין זה כבודו שיקח אשה על בתו ועתה כאשר ראה שלוא יוליד עוד ממנה השתדל למהר ליתן אשה גדולה לבנו הצעיר בשנים. ובאשר היא אשה גדולה בשנים תלד ממנו כדאיתא בסנהדרין (קד,א) ובאיכה רבתי שכך היו עושין בירושלים להרבות בנים שהיו משיאין גדולה לקטן.

ושמה תמר. הייתה חשובה מאד עד שהיא כדאית להזכר בשמה. ושעל כן זכתה שיצא ממנה זרע מלוכה בישראל.

פרק לח, ז

ז ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימתהו ה':

ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה'. הזכיר הכתוב עוד הפעם שהיה בכור יהודה ללמד דזה גרם שמת שלא היה חוטא כל כך שיענש בהכרת כזה, אלא שהיה רע בעיני ה' ואינו כדאי שיצא ממנו זרע מלוכה, והרי הוא בכור יהודה וא"כ ראוי היה שיצא ממנו זרע מלוכה. ובשביל שהיה רע ואינו הגון על כן מת וכדאיתא ביומא (עב,ב) זכה נעשית לו זר לא זכה נעשית לו זיר.

פרק לח, ח

ח ויאמר יהודה לאונן בא אל-אשת אחיד ויבם אתה והקם זרע לאחיד:

ויבם אתה. הנה בספר דברים פרשת יבום נתבאר דבלשון הפסוק נקרא יבום מי שבא אל אשת אחיו רק פעם א' בתורת יבום ואינה נושאת חן בעיניו ליקחנה לאשה. וכן כאן לא אבה אונן ליקחנה לאשה ואמר לו אביו שיבא אל אשת אחיו בתורת יבום ואחר כך יגרשנה.

פרק לח, ט

ט וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם-בא אל-אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן-זרע לאחיו:

והיה אם בא. כאשר בא מיבעי אלא הוא כדברינו. שבאמת לא רצה להקים לאחיו שם וגם לא מצאה חן בעיניו ולא רצה לבא עליה כלל, רק שאביו הכריחו לכך, משום הכי והיה אם בא

אפילו אם בא עשה מעשה שלא ידע אביו. ובדעתו היה לגרשה כדין יבום שמגרשה אח"כ אף על פי שלא נתעברה ולא הקים שם לאחיו. ובזה מובן הפלא האיך עלה על דעת אונן שלעולם ישחית זרעו ח"ו ולא יהיה לו בנים כלל, אלא כדברינו, שבדעתו היה שלא יבא עליה יותר ויקח אחרת.

פרק לח, י

י וַיֵּרַע בְּעֵינָי ה' אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמַת גַּם-אֶת-וְ:

אשר עשה. כאן היה המעשה ראוי להמיתו ולא בשביל שלא תלד תמר ממנו כמו שהיה בער. מה שאין כן באונן גם בלא זה לא תלד ממנו. אבל המעשה גרם שלא יזכה לבנים כמו שלא נתן זרע לאחיו באותו מעשה משום הכי דקדק הכתוב אשר עשה.

פרק לח, יא

יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לְתַמָּר כְּלִתּוֹ שְׁבִי אֶלְמָנָה בֵּית-אָבִיךָ עַד-יִגְדַּל שְׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן-יָמוּת גַּם-הוּא כְּאָחִיו וַתִּלְךְ תַּמָּר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ:

כי אמר. אם הייתה הכונה שחשש שהיא קטלנית קשה קושית הרמב"ן מה זה בוש לומר לה שתלך לה ותו, הרי תנאי היא ביבמות (סד,ב) אם בתרי או בתלת מתחזקת לכך. ותו, מאי דייק הכתוב פן ימות גם הוא כאחיו, מאי נפקא מינה במה שהמה אחיו משום הכי פירש הרמב"ן שחשש שלא יכשל גם הוא בעון מפני ילדותו וכך כתב הספורנו. וזה אינו נכון לפי דברינו שלא נשתוו בטעם המיתה, וגם נראה שלא ידע יהודה כלל סיבת מיתתם. אלא כך פירש הפסוק, דלכן אמר שבי אלמנה בית אביך משום פן ימות וגו', דהא שלא ניתנה לאשה באותה שעה לשלה הוא משום שלא היה ראוי עדיין לאישות שהרי היה בן ד' שנים, אבל למה אמר שבי אלמנה בית אביך ולא רצה שתשב אצלו כדין שומרת יבם שיושבת בית בעלה, על זה נתן לה טעם פן ימות גם הוא כאחיו, כי הוא לא ידע סיבת מיתתם. ובאשר שניהם מתו לערך בני שמונה שנים כסבור שכך טבע גידולם למות בני שמונה. ואולי גם זה הנוולד לאמם טבעו כך, וא"כ לא יזכה גם הוא ליבמה, ולמאי תשב בביתו חנם ויהי לו צער כפול. על כן תשב בית אביה ואם ימות הרי זה תנשא לאיש.

(הרחב דבר: והנה בבראשית רבה (פה,ה) איתא אר' אלעזר, אף על פי שאין נחש יש סימן כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו. רבנן אמרי בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן. ולפירש מתנות כהונה שהיא קטלנית מאי איריא סימן הרי דין הוא שחוששין לה. אלא כמו שכתבנו שלא חשש משום ביאה. או משום דבעינן ג"פ לחזקה. או משום דבמקום מצוה לא היה דבר רע. ולא בא זה הטעם אלא על שלא רצה שתשב בביתו משום שהיא סימן רע בביתו. וכל זמן שלא הגיע למצות הקמת שם הרי יש סימן. משום הכי חשש שלא ימות גם הוא אחיו דייקא.)

פרק לח, יב

יב וַיִּרְבוּ הַיָּמִים וַתָּמַת בֵּת-שׁוּעַ אִשְׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל-גִּזְזֵי צֶאֱנוּ הוּא וְחִירָה רָעָהוּ הַעֲדֹלְמִי תִמְנָתָה:

וינחם יהודה. גם על הבנים שהרי מעתה ישא אחרת ויולד בנים על כן עלה בדעתו הרהורי אשה ואירע מה שאירע.

פרק לח, יג

יג וַיִּגְדַּל לְתֹמֶר לְאֹמֶר הִנֵּה חֲמִידָה עָלָה תִמְנָתָה לְגִזּוֹ צֶאֱנוּ:

לגז צאנו. והיה נהוג לעשות ימי משתה ושמחה כמבואר באבשלום ושאר מקומות וביום טובה לבו טוב עליו על כן.

פרק לח פסוק יד

יד וַתִּסֶּר בְּגָדֵי אֱלִמְנוּתָהּ מֵעַלֶּיהָ וַתִּכְסֶּה בְּצַעֲרֶיהָ וַתִּתְעַלֶּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל-דָּרְדָּר תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי-גָדַל שְׁלָה וְהוּא לֹא-נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה:

ותתעלף. כריכה היטב סביב צוארה לא כסוי בלבד שאם היה כסוי לבד היה מתגלה פניה בשעת תשמיש והיה מכירה אבל כאשר הייתה המעולפת היטב לכן הייתה גם בשעת תשמיש בפנים מכוסים.

בפתח עינים. במדינות הללו אין אכסניות על הדרך **כי אם** בית ריקם ואין איש דר שם, ומי שנצרך ללון בלילה בדרך בא ולן שם והוא נקרא עינים, והיה שם מטות ריקניות.

כי גדל שלה. והסיבה לזה באמת לא נודע רק שהיה בדרך השגחה וכאשר אמר יהודה וכמו שיבואר בפסוק כ"ו.

פרק לח, טו

טו וַיִּרְאֶה יְהוּדָה וַיִּחְשְׁבֶנָה לְזוּנָה כִּי כִסְתָה פְּנֵיהָ:

ויראה יהודה. מרחוק בהיותו עוד בדרך.

כי כסתה פניה. דאלו היו פניה מגולים היה מכירה מרחוק כי היא תמר אבל באשר היו פניה מכוסים חשבה לזונה. ואחר שהוחלט אלו שהיא זונה שוב אח"כ כשדברה עמו לא הכירה בקולה שלא עלה על דעתו שתמר כלתו החשובה ביותר תעשה מעשה זונה ח"ו על כן לא היה קולה לאות כל כך כמו שלא הכריע יצחק מקול יעקב שהוא הוא כמו שהכריע ממישוש הידים שהוא עשו.

פרק לח, טז

**טז וַיֵּט אֱלֹהִים אֶל-הַדָּרָךְ וַיֹּאמֶר הֲבֵה נָא אָבוֹא אֵלֶיךָ כִּי לֹא יָדַע כִּי כָלְתוּ הוּא וַתֹּאמֶר מֶה-תִּתֶנּוּ-
לִי כִּי תָבוֹא אֵלַי:**

כי לאי דע. אפילו אחר שדבר עמה.

מה תתן לי. ידעה שאין לו באותה שעה אלא הדברים המסויימין שהמה שלו ולזה כוונה תחלה.

פרק לח, יז

יז וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדֵי-עִזִּים מִן-הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם-תִּתֶנּוּ עֲרֻבוֹן עַד שְׁלַחְךָ:

אנכי. מלה זו מיותרת ופירושו שלפי ערכי די בגדי עזים. שאתנן זונה משתלם לפי ערך הבעל ומי שהוא מפחותי ערך משלם יותר על כן אמר אנכי די במה שאשלח גדי עזים והודית לי שכן הוא אבל התחכמה לבקש ערבון.

פרק לח, יח

**יח וַיֹּאמֶר מֶה הָעֲרֻבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן-לְךָ וַתֹּאמֶר חֲתָמְךָ וּפְתִילְךָ וּמִטְּדָךְ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ וַיִּתֶּן-לָהּ וַיָּבֵא
אֵלֶיהָ וַתַּחֲרֶה לוֹ:**

ופתילך. פירש רש"י השמלה. ואין הכונה השמלה בשלימות דאם כן לכתוב שמלתך, אלא הפתיל היה מונח על השמלה שהוא הבגד העליון מלבוש אנשים חשובים, ומי שחשוב יותר יש לו עד פתיל על צואר השמלה והוא יכול להשמע מהשמלה. ואולי היה הפתיל שלתכלת כדי לזכור כסא הכבוד, וכך נהגו בני יעקב. והנה שלשה דברים הללו היה לאות על שלש מעלות. חותם הוא למחוקק. פתיל הוא למתבודד ביראת ה'. מטה הוא לשבט מושל.

פרק לח, כ

**כ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-גְּדֵי הָעִזִּים בְּיַד רַעְהוּ הָעֲדֻלְמִי לְקַחַת הָעֲרֻבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצֹּאֵהּ:
אֵת גְּדֵי הָעִזִּים. לְקַחַת הָעֲרֻבוֹן מִיַּד. שְׁלִיחוּתָהּ לֹא הָיָה עֵרֶךְ גְּדֵי הָעִזִּים שׁוֹה כְּלוֹם נֶגֶד שְׁלֹשֶׁה
דְּבָרִים הַלְלוּ. וְאַצֵּל זֹנָה הוּא לְהַפְךָ. דָּמָה לְזֹנָה בְּשֹׁלֶשֶׁה דְּבָרִים אֵלוּ.**

פרק לח, כא

**כא וַיִּשְׁאַל אֶת-אֲנָשֵׁי מְקוֹמָהּ לֵאמֹר אֵיךְ הִקְדַּשְׁתָּהּ הוּא בְּעֵינֵינוּ עַל-הַדָּרָךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא-הֵייתָה
בְּזָה קִדְּשָׁה:**

לא הייתה בזה קדשה. ואין תקוה לחקור עוד.

פרק לח, כג

כג וַיֹּאמֶר יְהוָה תִּקַּח-לָהּ פֶּן נִהְיֶה לְבוֹז הַגֵּה שְׁלַחְתָּי הַגְּדֵי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מִצֹּאֵתָה:

תקח לה. לעניין היזק של יהודה אמר שאין כדאי לחקור עוד פן נהיה לבוז. ולעניין היזק שלה אמר עוד. הנה שלחתי וגו'. ויותר מזה איני מחויב.

פרק לח, כד

כד ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר פלתיך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף:

זנתה תמר כלתך. הוא חטא לשמים שהרי היא שומרת יבם.

וגם הרה לזנונים. להרבה מנאפים באשר ידוע דזונה אינה מתעברת מהרה משום שהיא מתהפכת. וא"כ מסתמא זנתה הרבה ובזה חטאה על כבודו שמסר שעבוד שיש לו ולבנו שלה לאדם הדיוט.

ותשרף. באשר היה כמו מושל שבדתה אותו והיה המנהג שאותו שופט דן לפי כבודו.

פרק לח, כה

כה הוא מוצאת והיא שלחה אל-חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר-נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה:

לאיש אשר אלה לו. החפצים הללו וא"כ אפילו לא יודע שהמה שלו. מכל מקום יבין שלא זנתה עם רועה זונות שהרי הוא נושא כאלה. וא"כ אין חרפה לו כל כך. אח"כ הוסיפה לאמר **הכר נא וגו'** שזה הוא בעצמו.

פרק לח, כו

כו ויגר יהודה ויאמר צדקה ממני כי-על-כן לא-נתתיה לשלה בני ולא-יסף עוד לדעתה:

כי על כן וגו'. לכל פירושי ראשונים ז"ל תיבות על כן אינם מדויקות ומה פסוק חסר אם היה כתוב כי לא נתתיה וגו' אלא כך הפירוש, דהנה מעשה זה שבעל יהודה את כלתו שנהגו איסור גם לפני מתן תורה היה אפשר לחשוב לשבח ולגנאי, וכן לתמר. היינו אם בא עליה שלא בשביל הקמת שם הוא גנאי ואי הקמת שם הוא שבח. אכן ליהודה שלא ידע שהיא תמר אין בזה לא שבח ולא גנאי, אבל תמר אם הייתה כונתה לזנות היה בזה אשמה גדולה, אבל אם היה כדי להקים זרע מיהודה היה בזה שבח נעלה שמסרה נפשה בשביל זה, וא"כ לא נתבררה הכונה.

ויאמר יהודה צדקה ממני. יותר ממני שהיא כוונה לשם מצוה. ופירש מאין הוא יודע **כי על כן וגו'.** שהרי באמת לפלא בעיני מדוע לא נתתיה לשלה בני, וכמתפלא על עצמו ואמר משום שהיא צדקה והתפללה להקים זרע ממני שאני חשוב בן יעקב ולאה יותר מבני שהוא בן הכנענית. והבין שהוא סיבה מן השמים שיגיע לידי כך.

ולא יסף עוד לדעתה. כבר נתבאר בפרשת בראשית (ד,א) דלשון ידיעה בתשמיש המיטה אינו אלא לדעת שהוא ידע בכונה פרטית את מי הוא בועל לפי העניין. והכא כתיב ולא יסף

עוד לדעתה היינו לקדשה ולהכניסה כדין, אף על גב שמה שבעלה היה בדרכך זנות, מכל מקום כיון שבעלה לתועלת הקמת שם הרי זה קנאה אף בלי ידיעה, כדאיתא ביבמות **פרק החולץ** (לט,א) ולקחה לו לאשה כיון שלקחה הרי היא כאשתו, ותנן בריש **פרק** הבא על יבמתו בין בשוגג כו' קנאה.

פרק לח, כז

כז ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה:

והנה תאומים בבטנה. עוד בבטנה נודע להמילדת כי תאומים הם על כן קשרה השני על יד הראשון. וכך כתב הספורנו.

פרק לח, כט

כט ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה-פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ:

עליך פרץ. לא די שפרצת על השני גם עליך היה פרץ, שגם הוא היה מסוכן בזה שנדחק לצאת ראשונה. ובזה התנכר הנער כי דרך המלך לו, שפורץ לעשות לו דרך בשל חברו. וגם מעמיד עצמו בסכנה למלחמה כדי להתגבר על חברו.

פרק לח, ל

ל ואחר יצא אחיו אשר על-ידו השני ויקרא שמו זרח:

ויקרא שמו זרח. דטבע חוט השני שנפול זהרותו על הפנים ומזריח עליו כמו שכתבו התוספות כתובות (עב,ב) ד"ה בטוה ורד נגד פניה.

פרק לט

פרק לט, א

א ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה:

ויוסף הורד מצרימה. פירש רש"י חוזר לענין הראשון. וא"כ אינו אלא כפלות דברים, וגם מיותר מה שכתבתי איש מצרי, וגם מיד הישמעאלים אשר הורידוהו שמה כל זה אין בו טעם וענין. אבל כבר ביארנו שכך היה המנהג בבוא איש למכור עבד. והיה קשה עליו לשבת ולפרנס ולשמור את העבד עד שיזדמן קונה אזי היה נמכר לדימוסיה של מדינה אשר פוטיפר היה הממונה על זה והמדנים היו הסרסרים בזה. והיה הנימוס אשר אין הממונה רשאי ליקח לעצמו מן הדימוסיה כמו שהדין גם אצלנו אשר גבאי צדקה אסורים לקנות מן הצדקה לעצמן,

מפני החשד. אבל אם המוכר מביא בעצמו על השוק למכור הלא הכל שוין. ומספר הפסוק אופן ההשגחה הפרטית אש זרחה ליוסף, כי קנהו פוטיפר לעצמו, והיה בזה תועלת נפלא באשר היה שר הטבחים של המלוכה, על כן נפגש לבסוף עם שרי המלוכה שר המשקים ושר האופים, ומזה החל להתנוצץ גדולתו.

ומספר הפסוק **ויوسف הורד מצרימה** היינו על שוק המקח שהיה בעיר, לא כאשר ישב עד כה בדימוסיא של מדינה שהיה חצר חוץ לעיר, אלא הורד מצרימה.

ויקנהו פוטיפר. אף על גב שלא בקל היה יכול לעשות כן אחרי אשר נמכר לדימוסיא, מכל מקום השתדל בהמצאה אשר לא יורידוהו המדנים סרסורי הדימוסיא, אלא הישמעאלים שמכרו המה הורידוהו שמה על השוק, ואל נודע לאיש כי נמכר לדימוסיא תחלה. והיה גם בזה טובה ליוסף לשעה זו. כי המדנים המה אנשים רעים אשר חברתם הרגילה עם עבדים קשה על איש יקר רוח כיוסף, אבל הישמעאלים היו סוחרים בשארי דברים ואין להם עסק עם עבדים, רק במקרה בא להם עסק יוסף. ומספר הכתבו שהיה פוטיפר איש מצרי, שלא נחשב שהסיבה שהשתדל פוטיפר כל כך בזה משום שהיה ממדינת כנען, כמו שמצוי שעובדים במלוכה אנשים ממדינה אחרת. ובאשר מצא עבד מכנען היודע טבע בני כנען ערבה עליו עבודתו. ואמר הכתוב כי לא כן הדבר, אלא היה איש מצרי ומכל מקום השתדל הרבה בזה על פי השגחה פרטית.

פרק לט, ב

ב וַיְהִי ה' אֶת-יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצָלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרָיִ:

ויהי ה' את יוסף. שלא יארע לו שמום מכשול וסיבה.

ויהי איש מצליח. מלבד שלא יארע לו מכשול עוד היו מעשיו בהצלחה.

ויהי בבית אדוניו המצרי. היה בהשגחה שלא העמידו האדון בשדה או במקום אחר חוץ לביתו ולא היה האדון מרגיש כל כך בהצלחתו. אבל היה בבית האדון עוסק במלאכת הבית. על כן.

פרק לט, ג

ג וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה ה' מְצָלִיחַ בְּיָדוֹ:

וירא אדוניו כי ה' אתו. לשמרו מכל סיבה. ראה עוד וכל אשר הוא עשה וגו' הצלחה אלהית ניכרת אשר היא רק בידו. ולא משום הצלחת האדון אלא רק בידו.

פרק לט, ד

ד וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיִּשְׁרֵת אֹתוֹ וַיַּפְקְדֵהוּ עַל-בֵּיתוֹ וְכָל-יֵשׁ-לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ:

וישרת אתו. לא בביתו כאשר עד כה אלא את גופו ועוד העלהו ויפקדהו על ביתו. לא לעשות בעצמו אלא ממונה ונגיד ומצוה על משרתי ביתו ונכסיו בכלל ביתו. דביתו משמעו כמה

פעמים רשותו. **וכל יש לו.** עבודת המלך שעל האדון שהוא ישיות שלו. שררותו וכבודו גם זה נתן בידו.

פרק לט, ה

ה וְיְהִי מֵאֵז הַפְּקִיד אֶתְּוּ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לוֹ וַיְבָרֶךְ ה' אֶת-בֵּית הַמְצָרִי בְּגִלְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בְרַפְתָּ ה' בְּכָל-אֲשֶׁר יֵשׁ-לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֶה:

הפקיד אתו בביתו. משמעות בביתו בעוד לא הפקידו לאדון על ביתו אלא היה עוד בביתו ממש היינו לעבודת הבית.

ועל כל אשר יש לו. ואח"כ שמינהו למושל על כל אשר יש לו. והאי לו קאי על תיבת אשר בפני עצמה ועל תיבת יש בפני עצמה. כמו אם היה כתוב על כל אשר לו ועל כל יש לו. ופירש אשר לו מה שברשות עצמו נכסיו ממש ויש לו היינו עבודת המלך שבידו כמו שכתבתי. **את בית המצרי.** היינו ביתו ממש היינו נשיו ובניו.

ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו. בין בנכסי עצמו והיינו אשר לו. בין בשררותו בעבודת המלך שבידו והיינו יש לו. בין בית בין בשדה הן בנכסיו בעסקי בית ובעסקי שדה וכן בנכסי המלוכה בשניהם.

(הרחב דבר:) והגיד הכתוב שהברכה החלה מאז שנכנס יוסף בעסקי ביתו אפילו בעוד לא הפקידהו על ביתו להיות למושל שאז הייתה הברכה נוגעת אף ליוסף, אבל בעוד הפקידהו בביתו לאיזה פרט גם אז נתברך בית המצרי בכל אשר יש לו בבית ובשדה, מה שלא היה נוגע כלל ליוסף, אלא בזכותו נגללת הברכה. וזהו לשון ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. וכמו שביארנו לעיל ל" כל זה. והיינו שלמדו חז"ל בברכות (מב,א) סמוך לת"ח ברכה מדכתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף).

פרק לט, ו

ו וַיַּעֲזֹב כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ בְּיַד-יוֹסֵף וְלֹא-יָדַע אֶתְּוּ מֵאוֹמֶה כִּי אִם-הִלְחֵם אֲשֶׁר-הוּא אוֹכַל וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה-תֹאֵר וַיִּפֶּה מְרָאָה:

ויעזב כל אשר לו. נכסי עצמו מה שאין כן כל יש לו היינו נכסי המלך לא היה יכול לעזוב בלי לדעת חשבון מאומה שהרי יחייב ראשו למלך אם לא ידע מה לענות משום הכי לא כתיב כאן יש לו.

ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה. הנה זה בטבע לידתו ואינו עניין לכאן ואי משום סיבת אשת אדניו כמו שכתב הרמב"ן אינו עניין לדעת על מה נשאה עיניה עליו ועיין פירש רש"י. ולאי נראה דבאשר מי שהוא עמל בעבודה משחית תארו משום הכי הגיד **פסוק** שיוסף לא היה עמל כל כך אף על גב שהיו עסקיו רב מאד. והיינו משום שהלך הכל בהצלחה אלהית באופן היותר טוב.

(הרחב דבר): עוד הגיד בזה פירוש. שאם היה יוסף עמל בתורה שגם היא נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם כדאיתא בסנהדרין דף כ"ו ב' היה נשחת תארו. אבל באמת זה היה חיסרון ביוסף הצדיק שלא היה משקע עצמו בעמל תורה, וכמו שאמר בעצמו כי נשני אלהים את כל עמלי ודרשו ברבה פרשת וישלח זו עמל תורה, ששכח תלמודו שלמד בבית אביו. ומשום הכי קפץ עליו עסק אשת אדוניו. מה שאין כן אם היה עוסק בתורה לא אירע לו כן, דתורה אגוני מגניא מכל מקרה. ותניא באדר"נ (כ,א) כל הנותן הרהורי תורה על לבו מעבירין ממנו הרהורי שטות הרהורי זנות כו'.

פרק לט, ז

ז וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אֵשֶׁת-אֲדֹנָיו אֶת-עֵינֶיהָ אֶל-יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שְׂכָבָה עִמִּי: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

שהיה מצליח ולא היה עמל כלל, שעל כן היה יפה תאר ויפה מראה. ומשום הכי אירע לו. **אל יוסף.** על מיבעי. אלא הפירש שהיה קישוטה והרמת עיניה סמוך ליוסף כדי לעוררו לזנות עד שהעזה פניה יותר. **ותאמר שכבה עמי.** עיין מה שכתבתי בספר ויקרא ט"ו י"ח.

פרק לט, ח

ח וַיִּמְאֵן וַיֹּאמֶר אֶל-אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנָי לֹא-יַגִּיד עִמִּי מֵהַבְּבִיטָה וְכָל אֲשֶׁר-לִישְׁלוֹ נָתַן בְּיָדִי: וַיִּמְאֵן. העיד הכתוב שהוא בלי שום טעם מאן לעשות בעילתו בעילת זנות אלא שהוכרח לתת לאשת אדוניו טעמים כמוסים מזה.

(הרחב דבר): והיינו דאיתא בבראשית רבה וימאן על דבר מצוה ממאנין. שנאמר מאן יבמי. לדבר עבירה לא כל שכן. והוא פלא אכן בפרשת יבמין ביארנו לשון לא אבה יבמי וגו' שהיא קובלת עליו שממאן לבעול שלא בתורת אישות משום שלא חפץ בה ליקחנה לאשה. ועל זה אינה יכולה לקבול. אלא קובלת על שמאן לבעול פעם אחת בתורת יבום. והיינו משום שאין דעת אנושי סובלת לבעול אשה בלי אישות ממש אף על גב שהיא במקום מצוה. וזהו טעם על שמיאן יוסף אפילו בלי שום טעם. אכן הלא היה לו לוותר על דרך ארץ מפני רצון אדוניו על זה השיב המדרש על דבר מצוה ממאנין, משום שאין נפש הגון בדרך ארץ יכולה לוותר על זה מכל שכן לדבר עבירה).

הן אדני. אינו עושה חשבון עמדי כי הנני נאמן בעיניו.

וכל אשר יש לו נתן בידי. בין נכסי עצמו בין נכסי המלכות האמין בידי. ועתה כאשר אעשה זאת וגם זה גניבה הוא יחשדני גם על נכסיו ויבקש ממני חשבונות רבים.

פרק לט, ט

ט אִינְנוּ גְדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמְּנֵי וְלֹא-חֶשֶׁךְ מִמְּנֵי מֵאוֹמָה כִּי אִם-אוֹתְךָ בְּאֲשֶׁר אַתָּה-אֲשֶׁתוֹ וְאִיךָ אֲעֲשֶׂה הַרְעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְחִטָּאתִי לְאֱלֹהִים:

איננו גדול וגו'. עוד טעם שהרי הטיב כל כך עמדי שהגדיל אותי עד מעלתו ואם גן ה"ז כפיית טובה.

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת. שירע לי שיחשדני וירע לו כי חמת גבר מקנאת אשתו רבה מאד.

וחטאתי לאלהים. שלא תאמר דבכלל הצלחתי יהא שלא ייודע לו לא כן. שהרי חטאתי בזה לאלהים. ואיך יצליחני בזה. וביאר הכתוב דברי יוסף באשר כל דבריו אלה גרמו לסבב אל המטרה שחפץ ה' דכאות אותו צדיק כאשר יבואר.

פרק לט, י

י וַיְהִי כַּדְבָּרָה אֶל-יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא-שָׁמַע אֱלֹהִים לְשָׁכְבִּי אֲצִלָּה לְהִיּוֹת עִמָּה:

לשכב אצלה. כפירוש רש"י ושאר מפרשים שזוהר מדברים המביאים ידי מכשול על כן לא שכב אצלה היינו בחדרה שמא תבא ותשכב אצלו ולא יוכל להשמט ממנה. להיות עמה. ביחוד המביא לידי עבירה אך יחוד ביום אינו מביא כל כך לידי עבירה על כן.

פרק לט, יא

יא וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבֵּיתָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ וַאֲיִן אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת שֵׁם בְּבֵית:

ויהי כהיום הזה. בעצם אור היום ולא עלה על דעתו שיהי מעיזה כל כך לבקש כזה ביום. על כן ויבא הביתה לעשות מלאכתו. משום הכי לא ירא מהרהור שלו. שהרי יהא טרוד בעבידתיה. כדאיתא בבבא מציעא (צא, א).

פרק לט, יב

יב וַתִּתְפָּשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ לְאֹמֶר שְׂכָבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיִּנְסַ וַיֵּצֵא חוּצָה:

וינס ויצא החוצה. משמעות חוצה מתפרש בשני אופנים. א' חוץ המקום והחדר שעומד. ב' השוק והרחוב שבעיר שנקרא חוץ ומעתה אי כתיב וינס החוצה היה במשמע שנס מן החדר לחוץ. על כן כתיב ויצא. שהלך עוד למרחוק מחדרו. היינו שיצא אל השוק להסיח דעת ממה שאירע לו ולא נס בשוק אלא הלך כדרך יוצא לשוק.

פרק לט, יג

יג וַיְהִי כִּפְּרָאוֹתָהּ כִּי-עָזַב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיִּנְסַ חוּצָה:

וינס החוצה. היא ראתה שנס חוץ לחדר וכסבורה וכששה שמא נס במהומה הלאה ויעשה פרסום. וכך כתב הספורנו. ולולא זאת הייתה מסתרת כל העניין. אך עתה.

פרק לט, יד

יד ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו בא אלי לשכב עמי ואקרא בקול גדול:

איש עברי. לא אמרה להן עבד כמו שאמרה להאדון. משום דלפי דבריה לאנשי ביתה שבא לשכב עמה ממש. אין נפקא מינה אם הוא עבד או בן חורין משרת בבית הכל הוא עול גם לו גם להאדון שהביא איש כזה לבית.

עברי. שידוע היה שהעברים מחוממים בכל מעשיהם כדאיתא ביצה דף כ"ה ב' דתיהם של אלו' אש. ופירש רש"י מנהגם של אלו אש שהן עזים כאש.

לצחק בנו. הבינה מדברי יוסף טענות מיוחדות שאי אפשר למלא רצון אשת האדון בפרטות. מה שאין בזה טעם בשארי בני בית. וגם ראתה אותו יפה שהוא סיבה עלולה לזנות כדאיתא ביומא דף ל"ה ב' נאה הייתי וטרוד ביצרי. על כן חשבה שבאמת הוא רועה זונות ומפתה נשי הבית משום הכי מצאה לב לאמר להן בפשיטות לצחק, עד שבא אלי לשכב עמי. לפתות אותי שאתרצה לו.

ואקרא בקול גדול. כפי הרואי להיות נבהל על פתוי כזה.

פרק לט, טו

טו ויהי כשמעו פי-הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס ויצא החוצה:

וינס ויצא החוצה. באשר לא ידעה בברור אם רץ ונס גם בשוק. על כן אמרה שהנך בשוק להסיח דעת מתאותו בקרב המון בני אדם ושיחתם. והדבר מובן שעשתה כן כדי שבבוא האדון יגידו גם המה כי הוא רועה זונות ורגיל בכך. אבל לא מצינו דבר השפחות להאדון מאומה. מובן שהן לא ענו לה כלל. או שהגידו שחלילה לא צחק בהם מעולם. וא"כ יש להבין למאי נכתב בפרשה דברי האדונית לבני הבית אלא בא ללמדנו שזה היה סיבה לדברי האדונית להאדון כאשר יבואר ומזה נתגלגל המסובב בהשגחה.

פרק לט, יז

יז ותדבר אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשר-הבאת לנו לצחק בי:

כדברים האלה. אין הפירש כדברים שדברה לאנשי ביתה. דא"כ לא היה ראוי לכתוב עוד דבריה להאדון שאמרה בא אלי וגו'. ולהלן עוד כתיב ויהי כשמע וגו' אשר דברה אליו לאמר כדברים האלה עשה לי עבדך. כל זה מיותר. אלא הפירש להפך כדברים האלה שמפרש הכתוב באופן אחר ממה שאמרה לאנשי הבית. משום שהבינה שלא כמו שחשבה. וא"כ אולי יחקור האדון מהם ותשאר כזבנית, על כן שינתה דבריה ואמר בא אלי העבד. שהוא באמת עבד קנוי לאדוניו, וממילא אשת האדון אדונתו ואין לו להקל בה.

העברי שהם עם עז ואינו נכנע לאדונו בכל לב.

אשר הבאת לנו לצחק בי. ולא אמרה לשכב עמי, אלא אמרה כי היקל הרבה בכבודה ונתגרה עמה בצחוק מכאיב לב, כאלו רוצה לבא-עליה ופושט בגדו לפניה. והוא קלות ראש באדונו.

פרק לט, יח

יח וַיְהִי פְתָרִימִי קוֹלִי וְאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ אֶצְלִי וַיִּנָּס הַחוּצָה:

ויהי בהרימי קולי. לא אמרה ואקרא בקול גדול שהרי אין דרך לצעוק מר ע"ד ליצנות ובזיון. אלא הרימה קול לגעור בו.

ואקרא. לבני הבית שיגערו גם המה בו.

וינס החוצה. לא היה לו לפי טענה זו לצאת לשוק משום הכי אמרה שברח מחדרה כדי שלא תוסיף לגער בו.

והנה היא הייתה מוכרחת להגיד איזה קובלנא להאדון שהרי כבר נתפרסם ע"י קריאת אנשי הבית שהיה כאן איזה מקרה עם יוסף, וכל זה גרם דברי יוסף שלולא זה לא היה לה לקרוא את אנשי הבית כמו שכתבתי לעיל פסוק י"ד, ואנו לא הייתה קוראה אותם היה טוב לפניה להשתיק העניין. אף על גב שמתחלה חשה שמא נס לשוק ויעשה פרסום כמו שכתבתי לעיל פסוק י"ג, מכל מקום אחר שעברו איזה שעות עד בוא האדון ואין שום שמועה מן השוק מגעת לה, הלא טובה לה השתיקה. אבל דברי יוסף הגיע לקרוא לאנשי הבית להוכיח צדקתה, וכאשר נוכחה שלא כן הייתה מוכרחת לעשות קובלנא אחרת, עד שקצף אדונו.

פרק לט, יט

יט וַיְהִי כְשָׁמַע אֲדָנָיו אֶת-דְּבָרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְרָה אֵלָיו לֵאמֹר כְּדִבְרֵים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עֲבָדְךָ וַיִּחַר אָפוֹ:

כדברים האלה וגו'. באשר חקר האדון וכי אפשר שהחל להתלוצץ בראשונה צחוק מגונה כזה וענתה כדברים האלה עשה לי. כמה פעמים היקל בי בליצנות אלא שלא שמתני לבי **על זה** עד שבא לזה הצחוק.

פרק לט, כ

כ וַיִּקַּח אֲדָנִי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל-בֵּית הַסֵּהר מְקוֹם אֲשֶׁר-(אֲסוּרִי) [אֲסִירִי] הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי-שָׁם בְּבֵית הַסֵּהר:

אשר אסירי המלך אסורים. משום שהיה שר הטבחים על כן היה בית הסוהר הלז בידו. והושיבו שם.

ויהי שם בבית הסהר. דרך הנכנסים לבית הסוהר בא' משני אופנים. א' שעונושו לשבת שם כמה שנים או לעולם. והוא טוחן שם או עובד איזה עבודה אחרת ומתפרנס בשם בשפנות. ב' מי שנדרש לדונו מושיבים אותו במאסר ובמשמר שם שלא יברח עד שמוציאים את דינו ובזה

האופן וישב שם בלי עבודה אלא ניזון מאוצר המלך. ועיין להלן מ' ג-ד. וסיפר הכתוב שיוסף כנס לבית הסוהר באופן שישב שם לחלוטין.

פרק לט, כא

כא וַיְהִי ה' אֶת-יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חֶסֶד וַיִּתֶּן חֲנוּ בְעֵינָיו שֵׁר בֵּית-הַסֹּהֶר:

ויט אליו חסד. לשון הטיה הוא למעלה מדרך העולם דרך יושבי בית הסוהר שאין שם חן וחסד. כי המה בעלי עול וגניבה וכדומה. אבל מכל מקום על יוסף הטה חסד בהשגחה פרטית שכל יושבי בית הסוהר התחסדו עמו ונהגו בו כבוד. ויותר מזה ויתן חנו.

פרק לט, כב

כב וַיִּתֶּן שֵׁר בֵּית-הַסֹּהֶר בְּיַד-יוֹסֵף אֶת כָּל-הָאֲסִירִים אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהֶר וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה:

ויתן שר וגו'. יצא מזה תועלת ליוסף שהיה עוד מוראו על כל יושבי בית הסוהר. **הוא היה עושה.** הוא המצוה ומכנים ומוציא מעשיהם למכירה וזהו גמר תכלית מעשה ידיהם וזהו נקרא גם כן עשיה להביא לידי תכלית כמו שכתבתי ב' ד' ועיי"ש.

פרק לט פסוק כג

כג אֵין שֵׁר בֵּית-הַסֹּהֶר רָאָה אֶת-כָּל-מְאוּמָה בְּיָדוֹ בְּאֲשֶׁר ה' אֶתוֹ וְאֲשֶׁר-הוּא עֹשֶׂה ה' מְצַלִּיחַ:

ראה את כל מאומה בידו. באשר נתן עינו עניו ביחוד כי מסתמא לא בחנם הכניס אותו אדונו לבית הסוהר עבד כזה אשר חזותו מוכיח עליו כי יקר הוא אבל לא מצא מאומה. **באשר ה' אתו.** על כן לא אירע שום מחסור בעניויו. ועוד ראה כי. **ואשר הוא וגו'.** ראה שמצליח יותר מדרך הטבע. וניכר שצדיק הוא וה' מצליחו עבור זה.

פרק מ

פרק מ, א

א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מִשְׁקָה מְלֹךְ-מִצְרַיִם וְהָאֶפֶה לְאֲדֹנָיָהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם: **משקה מלך וגו' לאדוניהם למלך מצרים.** לאדניהם מיותר. אלא כמו שכתב הספורנו דהחוטאים היו משרתי השרים שהעמידו לשרת את המלך תחתיהם. והנני להוסיף דהשרים בעצמם גם כן משמשים את המלך ביום הראשון שמעמידים אותם לשררות גבוהה הלזו. ועוד ביום הולדת או יום המלוכה וכדומה שמתקבצים שרים ומלכים לעת המשתה. אז הוא כבוד המלוכה שישרתו השרים בעצמם. ויבואר עוד לפנינו פסוק י"ג. והנה חטאת המשקה והאופה נחשב גם לאדוניהם המה השרים גם למלך מצרים.

פרק מ, ב

ב ויקצף פרעה על שני סריסיו על שר המשקים ועל שר האופים:

ויקצף פרעה על שני סריסיו. כעסו היה על השרים בעצמם שלא השגחו שיהיו המשמשים כראוי. על שר המשקים ועל שר האופים. כתיב פעם שנית ועל, ללמדנו כי לא היה הקצף על שניהם ביחד אלא כל אחד היה עניין בפני עצמו.

פרק מ, ג

ג ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל-בית הסהר מקום אשר יוסף אסור שם:

במשמר. לא היה העונש לישיב בבית הסוהר אלא במשמר עד שיחקרו בדינם משום הכי ישבו בית שר הטבחים ולא בבור כדרך יושבי בית האסורים אשר גם יוסף היה שם כמו שכתבתי להלן ויריצהו מן הבור.

פרק מ, ד

ד ויפקד שר הטבחים את-יוסף אתם וישרת אתם ויהיו ימים במשמר:

ויפקד וגו' אתם. העלהו מן הבור לשבת אתם. והאי אתם מיותר. ויפקד שר הטבחים את יוסף לשרת אתם. אלא אתם משמעו שיהא בצוותא להם. באשר המה היו מסתמא חכמים בטבע מעשה משקה ואפיה ויוסף היה גם כן מצוין בזה, כמו שכתבתי במלכים בחכמת שלמה ויחכם מכל האדם וגו' וכלכל. ומפרשים במדרש וכלכל זה יוסף שהיה חכם בטבע כלכל העולם. ושרים כאלה שהיו לבדם ואין איש עמהם היה להם לצוותא בסימא חכם נעלה כמוהו. וגם וישרת אתם. מעצמו שרת אותם כדרך מדת ישראל להשפיל את עצמו לפני שרי אומות העולם. ולהכיר החמלה אשר נדרשים מאד לשימוש לפי הרגלם ואין איש אחר זולתו.

פרק מ, ה

ה ויחלמו חלום שניהם איש חלמו בלילה אחד איש כפתרון חלמו המשקה והאפה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסהר:

חלום שניהם. כבר רבו הפירושים בתיבות אלו כמבואר בפירש רש"י ושאר מפרשים. ונראה דמזה יצא בגמרא חולין (צב,א) דרשות הרבה מה רמז חלום הגפן לישראל. והכי איתא ברבה (פח,ו) ובתרגום יונתן גם חלום הסלים. והוא פלא היכן נרמז שנגעו ליוסף ואומתו. אלא פירשו חלום שניהם הוא ויוסף שהיה עם כל אחד בצוותא. אף על גב שהמה לא הבינו בזה מאומה אבל יוסף הבין בטוב.

איש כפתרון חלומו. כפירוש רש"י דהחלום היה כפיה הפתרון ולא נתמעט בזה חכמת הפותר דאדרבה דרך הפותרים להביט מרחוק וגם כי היו מכל מקום עוד דברים כמוסים שנדרשים לחכמת הפותר כאשר יבואר.

המשקה והאפה. כל זה מיותר, ללמדנו טעם על יוסף שפתר באמת החלום ממש כפי הפתרון, משום שהיו המשקה והאפה והיו למלך מצרים והיו אסורים, וא"כ הרי ניכר שהחלום שוה להיות הוא הפתרון. אבל אי היה חסר איזה פרט לא היה יוסף פותר בזה האופן.

פרק מ, ז

ז וַיִּשְׂאֵל אֶת-סְרִיסֵי פְרַעֲה אֲשֶׁר אֵתוּ בְּמִשְׁמֶר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מִדּוּעַ פָּגַיְכֶם רְעִים הַיּוֹם: אֲשֶׁר אֲתוּ. בצוותא על כן היה לו לב רחב. ודעתו גסה לשאול מהם מדוע וגו'.

פרק מ, ח

ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חֲלַמְנוּ וּפְתָר אֵין אֲתוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פְּתַרְנִים סִפְרוּ-נָא לִי:

ופתר אין אתו. כדרך הנשמרים במאסר שאין מניחים אנשים זרים לשם על כן לא יכלו לקרוא להם פותר.

הלוא לאלהים פתרונים. הודיע להם שאין חכמה זו כשאר חכמות שתלוי רק בשכל ולמוד, לא כן פתרון חלומות שהוא תלוי בסגולת, ולא הכל יש להם סגולה זו. ומאחר שכן הוא חכמה זו שייך לאלהים המופיע על הנפש המסוגלת לזה ידיעה אמתית וברורה. א"כ יודע אני בי שיש לי סגולת הנפש נפלאה לזה אף על גב שלא למדתי הרבה בבתי חכמה. **ספרו נא לי.** כי למעשה אלקים אין חשבון ודעת עד היכן יופיע כח המסוגל לזה בשעתו.

פרק מ, ט

ט וַיִּסְפָּר שֵׁר-הַמִּשְׁקִים אֶת-חֲלָמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בְּחֲלוֹמֵי וְהִנֵּה-גִפְן לְפָנָי: בַּחֲלוֹמֵי. בעצם חלומי כמה ענינים טפלים ראיתי דבר שניכר לי לחלום אמת וצודק.

פרק מ, י

י וּבְגִפְן שְׁלֹשָׁה שָׁרִיגִם וְהוּא כְּפָרְחַת עֲלֵתָה נֹצָה הַבְּשִׁילוֹ אֲשַׁכְּלֶתְיָה עֲנָבִים: כְּפָרְחַת עֲלֵתָה נֹצָה. פירוש הרמב"ן כשהתחילה לפרוח תיכף עלתה נצה. ועדיין לשון עלתה נצה אינו מדויק. והכי מיבעי כפורחת הנצה. ומשום הכי תרגם אונקלוס אפקת לבלבין ואניצת נץ. ואם כן מפרש עלתה שעלה עליה פירש העלים וגם נצה שהנצה אבל אין מבואר לפי זה דיוק הפתרון על זה הפרט ונראה משמעות עלתה בעלוי מופלג. שראה שפרחי הנץ היה בעלוי יותר מהרגיל, וזה היה נוגע לפתרון כאשר יבואר לפנינו. הבשילו אשכלתיה ענבים. ולא בוסר, אלא ענבים גמורים ראויים לין.

פרק מ, יא

יא וְכֹס פְּרָעָה בְּיָדִי וְאָקַח אֶת-הָעֲנָבִים וְאֶשְׁחַט אֹתָם אֶל-כֹּס פְּרָעָה וְאָתַן אֶת-הַכֹּס עַל-כַּף פְּרָעָה:

ואקח את הענבים לעיני פרעה. הייתי עוסק במעשה יין עד שנתתי לו לשתות והפתרון יבואר.

פרק מ, יב

יב וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתָרְנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׁרְגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:

זה פתרונו. החלום הוא הפתרון. ואין בו דברים רחוקים אלא לבאר הפרטים.

שלשת ימים הם. הבין זה מסמיכת הפרח להנץ ולהבישול. מוכיח שהזמן יהיה הקרוב ביותר. וכך כתב הרמב"ן ז"ל.

פרק מ, יג

יג בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פְּרָעָה אֶת-רֹאשׁוֹ וְהִשְׁיֵבָה עַל-כַּנֹּף וְנָתַתְּ כֹּס-פְּרָעָה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מִשְׁקֵהוּ:

כמשפט הראשון אשר היית משקהו. לא משום שהוא יום הולדת וכבוד המלך שיהא השר הראשי משמש בעצמו. אלא כמשפט הראשון בעת שמנה אותך לשר המשקים. ואינו משקה בעצמו מחמת כבוד המלך, אלא מחמת אהבה להראות שחביב שימושו לפני המלך. וזה הוכיח משני דברים, ממה שפרח הנץ היה בעלוי יותר מהרגיל, וממה שראה סוחט בעצמו הענבים ונותן לפניו. הבין ששימושו חביב מאד בעיני המלך עד שנהנה ממעשיו לעיניו.

פרק מ, יד

יד כִּי כִי אִם-זָכַרְתָּנִי אֶתְּךָ כְּאֲשֶׁר יֵיטֵב לְךָ וְעֲשִׂיתָ-נָא עִמָּדִי חֶסֶד וְהִזְכַּרְתָּנִי אֶל-פְּרָעָה וְהוֹצֵאתָנִי מִן-הַבְּיֹתָ הַזֹּה:

כי אם וגו'. ביאר לו עד כמה תהיה האהבה עד שאם היה מזכיר אותי לטובה.

והוצאתני וגו'. מרוב חן וחסד שתמצא בעיני המלך. וכך כתב הספורנו.

מן הבית הזה. לא רק מבור בית הסוהר שישוב שמה בצאת השרים ממשמרתם כמבואר להלן מ"א י"ד וירצוהו מן הבור אלא אפילו מכל הבית שאני לו לעבד.

פרק מ, טו

טו כִּי-כִי גָנַב וְגָנַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם-פָּה לֹא-עֲשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי-שָׁמוּ אֹתִי בְּבוֹר:

כי גנב גנבתי מארץ העברים. הסביר לו שלא יהיה בעיניו בקשה זו לעולה בשנים. חדא שהרי הוא קנוי לעבד. ואיך ימצא לב לבקש להוציאו לחירות. שנית שהרי לא בחנם יושב בבית הבור ואשמו בראשו. על זה אמר כי הקנין אינו בצדק.

כי גנב גנבתי וגו'. איני קנוי עפ"י שאדם מוכר עצמו. או נקנה בכבוש מלחמה, לא כן אני שגנבו אותי וא"כ אין קנינו קנין. ועל דבר העול והאשם שהוטלתי גם כן הוא בחנם.

פרק מ, טז

טז וַיֵּרָא שׁוֹר־הָאֲפִים כִּי טוֹב פֶּתֶר וַיֹּאמֶר אֶל-יוֹסֵף אֶף-אֲנִי בְּחִלּוּמֵי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סִלֵּי חֲרֵי עַל-רֹאשִׁי:

כי טוב פתר. בפרטות על כל קוץ וקוץ.

אף אני בחלומי. בקרב דברי חלומות והבלים ראיתי דבר שניכר לי כי הוא צודק.

סלי חורי. חררות גדולות כלשון משנה ביצה פ"ב פתין גריצין וחורי. והכי מבואר בירושלמי שם.

פרק מ, יז

יז וּבִסֵּל הָעֲלִיּוֹן מִכָּל מֵאֲכָל פְּרֵעָה מַעֲשֶׂה אִפָּה וְהַעוֹף אֲכָל אֹתָם מִן-הַסֵּל מֵעַל רֹאשֵׁי:

מכל מאכל פרעה. לבד לחם היה שם תענוגי מלכים. והוא נוגע לפתרון כאשר יבואר.

מן הסל מעל ראשי. ולא כדרך העוף שנוטל המאכל מן הסל ומשליך לארץ ואוכלו משם שהוא גלוי מכל צד מה שאין כן בסל. או משליך הסל עם המאכל על הארץ והוא ראה כי העוף אוכל מן הסל ומעל ראשי. ויבואר הפתרון.

פרק מ, יח

יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פֶּתְרוֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסֵּלִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:

זה פתרונו. החלום הוא הפתרון כמבואר לעיל.

שלושת ימים הם. משום שראה אותם תכופים וסמוכים זה אל זה.

פרק מ, יט

יט בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יֵשֵׂא פְרֵעָה אֶת-רֹאשׁוֹ מֵעֲלֵיד וְתִלָּה אוֹתָדָ עַל-עַץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת-בְּשָׂרָדָ מֵעֲלֵידָ:

ישא פרעה את ראשו מעליו. הגיד שלשה עונשים. הסרת הראש ויהי מוטל לארץ. והגוף יהא נתלה על העץ. ושיניחו את העוף לאכול בשר הגוף ממעל. והוא מרוב רוגז שיהיה למלך עליו עד שיהיה לו לנחת לראות היאך העוף מנקר בשרו. והבין **כל זה** מהא שראה בסל העליון מכל מאכל פרעה לבד החרי שהוא עיקר המאכל. מזה נוכח שתהיה אכילת העוף לעונג פרעה. ומהא שדקדק בעל החלום שאכל מן הסל מעל ראשו ולא בארץ כדרך העוף. נוכח שיהיה ראשו מושלך בארץ. ומכל מקום לא יניחו לאכול ונקר את הראש הגלוי להעוף אלא יהא העוף אוכל את בשר הגוף התלוי למען יתענג המלך בזה. וזהו דיוק הפתרון ואחר העוף את בשרך מעליו ואל מן הראש המוטל בארץ.

פרק מ פסוק כ

**כ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הַלְדֹת אֶת-פְּרֻעָה וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּה לְכָל-עַבְדָּיו וַיֵּשֶׂא אֶת-רֹאשׁ שֵׁר
הַמְּשָׁקִים וְאֶת-רֹאשׁ שֵׁר הָאֲפִים בְּתוֹךְ עַבְדָּיו:**

יום הולדת את פרעה. עת שמחת לבו ולעשות לו עונג בכל האפשר.
וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האפים. להרבות שמחתו עמהם. היינו.

פרק מ, כא

כא וַיֵּשֶׁב אֶת-שֵׁר הַמְּשָׁקִים עַל-מִשְׁקָהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל-כַּף פְּרֻעָה:

וישב את שר המשקים וגו'. התענג באהבתו ולהשתעשע עמו ובשימוש. וזהו כאשר פתר.

פרק מ, כב

כב וְאֵת שֵׁר הָאֲפִים תָּלָה כְּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף:

ואת שר האפים תלה כאשר פתר וגו'. התענג בתלייתו ובמאכל העוף בדיוק מצומצם.

פרק מ פסוק כג

כג וְלֹא-זָכַר שֵׁר-הַמְּשָׁקִים אֶת-יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ:

ולא זכר וגו'. כפירוש רש"י באותו יום והיה אפשר לחשוב שלא ראה שעת הכושר לכך. משום
הכי פירש הכתוב וישבחהו. ולא שם לב לזה כלל. כי רצון ה' היה כך בהשגחה פרטית בעונש
על שבטח על שר המשקים

**(הרחב דבר: ובבראשית רבה ראש פרשת מקץ. אמרו על זה אשרי הגבר אשר לא פנה אל
רהבים זה יוסף בשביל שאמר כי אם זכרתני אתך. ניתוסף לו שתי שנים. היינו דמזה העונש
שמענו דיוסף הצדיק מעולם לא פני לרהבי בני אדם משום הכי נענש כהיום וכמו שכתבתי
לעיל ל"ב כ"ו. ומזה שמענו אישורו דאם לא היה מקבל שכר על מנהגיו הטובים לא היה נענש
כשעבר עליו היום).**